

Zamyatin'in "Biz" (Mıy) Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme

Emine Cengiz^{ab}

Özet

Her dönemde toplumun, dünyanın nasıl daha adil ve iyi olabileceğine dair sorgulamalarla karşılaşırız. İdeal bir düzenin tesis edilmesine dair sistemli ilk düşünceleri ortaya koyan Platon'dan itibaren pek çok düşünür bu sorgulamaların sonucu olarak ütopyik sistemler ileri sürmüştür. Fakat mükemmel olanın tasvirine yönelik eleştiriler distopyanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ütopyadan beslenen distopya, istenmeyen, baskıcı toplumların bir betimini sunmaktadır. Bu çalışmada da Zamyatin'in, bir distopya olan *Biz*'de kurguladığı yaşamın ve baskıcı düzenin var olma teknikleri, totaliter rejimlere karşı eleştirisi ele alınacaktır. Totaliter yapının kendini var etme, gözetim tekniklerini kullanma biçimi açıklanacak ve bireyin, özgürlüklerin, hakların durumu sorgulanacaktır. Bu eleştiri ve sorgulama sürecinde *Biz*'deki yaşamın Panoptikon ile benzerlikleri ve farklılıkları olduğu ortaya konulacaktır. İktidarın egemenliğini sürdürmek için uyguladığı teknikler ve bunların özgürlükle ilişkisi Foucault'nun görüşleri ile bağlantı bir şekilde incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Zamyatin
Biz /Mıy
J. Bentham
Foucault

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 20.07.2021
Kabul Tarihi: 15.12.2021
Doi: 10.18026/cbayarsos.973479

An Examination of Zamyatin's Novel Named "Biz" (Mıy)

Abstract

In every period, we encounter questions about how society and the world can be juster and better. Starting from Plato, who generate the first systematic ideas on the establishment of an ideal order, many thinkers have brought forward utopian systems as a result of these inquiries. However, the criticisms towards the depiction of the perfect paved the way for the emergence of dystopia. Dystopia, benefitting from utopias, presents a description of undesirable, oppressive societies. In this study, the existence techniques of the oppressive order and the life that Zamyatin fictionalized in *Biz*, a dystopia, and his criticism against totalitarian regimes will be discussed. The way the totalitarian structure creates itself and uses surveillance techniques will be explained and the status of the individual, freedoms and rights will be questioned. In this process of criticism and questioning, it will be revealed that the life in *Biz* has similarities and differences with the Panopticon. The techniques applied by the power to maintain its dominance and their relationship with freedom will be tried to be examined in connection with Foucault's views.

Keywords

Zamyatin
Biz /Mıy
J. Bentham
Foucault

About Article

Received: 20.07.2021
Accepted: 15.12.2021
Doi: 10.18026/cbayarsos.973479

^a İletişim Yazarı: emineyurtyurt@gmail.com

^b Arş. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Felsefe Bölümü, ORCID: : 0000-0003-4167-2973

Giriş

Yevgeni Zamyatin'in 1920 yılında yazmış olduğu "Biz" romanının, 20. Yüzyılın distopyasının ilk örneğini (Tandaçgüneş, 2009, s. 55) sunduğu belirtilmektedir. Jeremy Bentham'ın isim babası olduğu kakatopya (Kumar,2006, s.172) ile eş anlamlı olarak kullanılan distopya, zorlu/kötü yer anlamına gelmektedir. Distopya kavramı, Yunanca dus'tan gelen dys (kötü, zor, hastalıklı) ve topos (yer) sözcüklerinden oluşmaktadır (Sarcey-Riot, Bouchet, Picon,2003, s.149; Vieira, 2017, s.22) ve Bentham'ın takipçilerinden J.S. Mill' in 1868'de Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada kullanıldığı aktarılmaktadır. (Kumar,2006, s.172; Vieira, 2017, s.22)

Biz, yaygın olarak "Sovyet rejiminin sapmalarına dair eleştiri gibi okunsa da özünde kitlelerin organizasyonlarını tek tipleştiren bütün büyük örgütlenmelerin etkinliği üzerine hiciv olarak" (Tandaçgüneş, 2009, s.74) ifade edilmektedir. Orwell, Zamyatin'in, "Sovyet rejimini özel hedef olarak düşünmemiş olabileceğini: belirli bir ülke değil, ama endüstriyel medeniyetin zımnı amaçlarını hicvettiğini" (Orwell, 1946) düşünmektedir. Eserde ana karakter D-503'ün, totaliter yönetim tarzını benimsemiş Tek Devlet' te başından geçenler konu edilmektedir. Aslında roman, D-503'ün inşa sürecinde bulunduğu Integral adı verilen uzay aracı ile diğer gezegenlere götürülmesi için yazılan günlüğüdür. Çünkü Tek Devlet kendi ideolojisini, düzenini ilkel yaşam formları olarak gördüğü diğer yaşamlara aktarmak ve yaymak istemektedir. Bu da Integral aracılığıyla gerçekleşecektir.

D-503, 26. yüzyılda Velinimet/İyiliksever' in egemenliğindeki Tek Devlet yaşamını şu şekilde aktarır okura: "Biz milyonlar her sabah altı tekerlek şaşmazlığıyla aynı saatte, aynı dakikada yek vücut uyanırız. Tek bir milyon olarak aynı saatte çalışmaya başlar, tek bir milyon olarak aynı saatte işi bitiririz. Milyonlarca eli olan tek bedende eriyerek Tablet'in belirlediği aynı dakikada gezmeye çıkar ve salona gider, Taylor egzersizlerinin yapıldığı salona gider, oradan da uyumak için ayrılırız..." (Zamyatin,2012, s.22) Bu devlette herkes aynı üniformaları giyen birer numaradır, isimleri yoktur. Belirli bir düzen çerçevesinde hareket eden numaralar seri üretimden çıkmış robotlara benzer, birey olma özelliklerini yitirmişlerdir. Hiçbir farklılığı ve hareketi kabul etmeyen, herkesin herkesle aynı ve eş olduğu, matematiksel düzenin hüküm sürdüğü bir yaşamdır Tek Devlet'in sunduğu ve devam etmesini istediği: "orijinal olmak eşitliği ihmal etmektir... eski çağlardaki aptal dilinde orijinal olmak demek bizim dilimizde sadece görevini yerine getirmek demektir." (Zamyatin,2012, s.37-8) Romanın adından da anlaşılacaktır ki Tek Devlet herkesi "biz"leştirmeyi, homojen bütünlüğü arzulamaktadır.

Tek Devlet, ideolojisini benimsetmek ve tek tipleştirmek için özellikle gözetim tekniklerini kullanır. Amacına ulaşmak adına herkesin her an gözlenmesi gerekir. Böylesi bir düzen özgürlüğe, mutluluğa, sevgiye, hayal gücüne karşı düşmanlığı içermektedir. Çünkü özgürlük, kişilerin istedikleri şekilde giyinmelerine, davranmalarına, istedikleriyle bağ kurmasına neden olacaktır. Tek Devlet'in yöneticisi olan İyiliksever/Velinimet' in egemenliğinin dışında başka bir yaşam biçiminin olduğu fark edilebilecek dolayısıyla bütünü mükemmel uyumunu bozacak bireyselleşme ortaya çıkacaktır. Oysa makine, bir nesnedir, şeydir; nasıl çalışması isteniyorsa ona göre dizayn edilir, amacı belirlenmiştir. İşte *Biz*' deki numaralar da gözetim sayesinde makine haline getirilmeye çalışılmakta, insana dair olan ne varsa öldürülmektedir. (Walker, 1987, s.117) Örneğin, aynılaştırmanın etkin bir enstrümanı ve sembolü olarak hepsi aynı üniformaları giymek zorundadır. Yaşamlarının mimarı, öznesi olmaktan çok

uzaktadırlar. Hiçbir açıdan seçim yapabilen, değer taşıyıcısı olan failer değillerdir. Zamyatin için “ölü-canlılar/ruhsuzlardır. (Zamyatin, 1923)¹ Zira bu tür bir yaşamda öngörülebilir, hatasız olan mutluluğu sağlar fakat hata yapmak, insani olanın bir unsurudur. Özgürlüğe sebep olan hayal gücü, *Biz’in* Tek Devleti için en büyük tehlikedir. Kusursuz işleyen dişlilerin düzenini bozacak bir hastalıktır, mutluluğun önünde en büyük engeldir: “Özgürlük ve suç, aero’nun hareketiyle hızı arasındaki gibi birbirinden ayrılmaz bir biçimde ilintilidirler. Aero’nun hızı sıfıra denk ise hareket etmez, insanın özgürlüğü sıfıra denk ise suç işlemez. Bu gayet açık. İnsanı suçtan arındırmanın tek yolu onu özgürlükten arındırmaktır.” (Zamyatin, 2012, s.44) Denklem açık ve nettir: hareket-özgürlük yoksa sıfırda suç, mutsuzluk da yoktur, sıfırdır.

Romanda matematik kullanılarak açıklanan hayal gücü, özgürlük ve suç sarmalı D-503’ün 0-90’dan sonraki partneri I-330’un devreye girmesiyle örülmektedir. Baş kahramanı baştan çıkaran olarak bir kadın, I-330, tasvir edilmiştir. (Sarcey-Riot, Bouchet, Picon, 2003, s.134; Claeys, 2017, s.241) D-503, I-330’a âşık olmuştur, onunla yaşadıklarıyla D-503’te ruhun oluşmaya başladığını görürüz. D-503 bunun ne anlama geldiğinin farkındadır ve endişelidir. Aşkı, “içinde yaşamakta olduğu akıl-hayal gücü çatışmasının aracı” (Mikesell, Suggs, 1982, s.93), “ruhsal uyanışının katalizörü” (Andre-Saint, 2003, s.288) olmakta ki bu da onun Tek Devlet düzenine olan bağlılığını zayıflatmakta, yaşamı tehlikeye girmektedir. I-330, D-503 üzerinde yıkıcı bir etki olarak şekillenmektedir. İçeriden gelen bu etki bizlere I-330’un romandaki rolüne, İyiliksever’in Tek Devlet’teki tavrının kaynaklık ettiğini göstermektedir. Çünkü I-330, İyiliksever gibi D-503’ten kendi hegemonyası altına girmesini, tam bir teslim olma halini ister. Bu ise bazı yorumcuların onu, saf bir âşık olarak değil kurnaz bir isyan hazırlığına çalışan bir karakter olarak betimlemesine neden olmaktadır. (Mikesell, Suggs, 1982, s.94) Femme fatale şeklinde I-330’un tasvirine karşı çıkanlar da söz konusudur. (Alihodžić, 2017, s.121) D-503’ün I-330 aracılığıyla yaşadığı bu değişim kendini romanın dilinde de açığa çıkarmaktadır. D-503 günlüğünde başlangıçta “biz”i yazmak isterken “ben”i anlatmaya başladığı görülür. (Parrinder, 1973, s.22) “biz”den “ben”e geçiş süreci D-503’ün ve aşkının sonunu getirecektir.

Özgürlük, seçmeyi, düşünmeyi barındırır; kaybı da insanlığın, insani yaşamın kaybıdır, ölümüdür. Makineleşen insan için seçimin, iradenin, ruhun, özgürlüğün anlamı olmayacaktır. Tek Devlet, özgürlüğün mutsuzlukla eş değer sayıldığı bir zihniyete karşılık gelmektedir. İstenmeyen, uzak durulması gereken, kötülüklerin sebebi olarak yansıtılan özgürlüğün Tek Devlet’te yaygınlaşmaması, düzenin bozulmaması için sürekli gözetim söz konusudur. Numaralar, şeffaf camlarla çevrili hücrelerde yaşarlar, aydınlığa mahkûm edilmişlerdir. Sürekli görünürlük ve hücre mantığı burada Jeremy Bentham’ın Panoptikon tasarımı hatırlatır. İki kurgu arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek adına Bentham’ın görüşlerinden bahsetmek faydalı olacaktır.

Jeremy Bentham ve Panoptikon

İngiliz ahlak filozofu, yasa reformcusu olan ve utilitarizmin kurucusu şeklinde ifade edilen Jeremy Bentham döneminin İngiltere’sindeki hukuk ve ceza teorisinin yetersizliklerinin farkındadır: Kentleşmenin yaratmış olduğu istihdam, yoksulluk ve bağlantılı olarak suçun mahiyeti-ceza ilişkisi, hapishane koşulları çözüm bekleyen sorunlardı. Avukat olan Bentham yaşanan bu problemlere kayıtsız kalmamış, teorik görüşler ileri sürmesinin yanında çözüm

önerileri sunmuştur. Bir ceza teorisi ortaya koyarak cezanın niteliği, suç-ceza arasındaki oran, hapisane koşulları ile ilgili birtakım belirlemelerde bulunmuştur. Konunun teori kısmını kendince açıkladıktan sonra bir gözetim evi/hapishane (Panoptikon) tasarısı geliştirmiştir. Burası sadece suç işleyen belli bir süre suçundan dolayı özgürlüğünün kısıtlandığı yer olarak düşünülmemektedir. Bentham için Panoptikon suçluların cezalarını çekerken bir yandan da topluma karıştıkları zaman düzeni bozmadan, ona faydalı olacak şekilde ıslahlarını gerçekleştiren bir tasarıdır. Bentham ile bilinmesine rağmen aslında kardeşi Samuel'in projesidir. Samuel'in tasarısının hedefi, "merkezi denetim ilkesine dayanarak bu sayede çok sayıda işçinin denetim altında tutulmasını sağlamaktır." (Pease-Watkin, 2008, s.78) Bentham kardeşinin amacını çok yönlü hale getirerek, tasarımı farklılaştırır. Proje gözetim altında tutulacak her tür insanın bulunduğu her türlü kuruma ve özellikle bakımevi, okul, rehabilitasyon merkezi, hastane, fabrika, ıslahevi gibi nezaret altında tutma, hapis, tecrit, çalıştırma ve eğitim amaçlarına hizmet edebilen Panoptikon'a dönüşür. (Bentham, 1995, s. 33) Panoptikon' un Bentham ile anılması da işte kardeşinin projesine "herhangi bir istisna olmaksızın içerisinde çok sayıda insanın gözetim altına tutulma hedefinin tüm yapılara uygulanabilirliği" (Werret,2008, s.108) özelliğini katmasıdır. Tek bir formülle birçok hedefe ulaştırabilecek, çok hedefli bir yapı haline gelmektedir. Foucault'nun deyişiyle "çok farklı arzulara hareketle, türdeş iktidar etkileri imal eden harika bir makinedir." (Foucault, 2000, s.298)²

Grekçe pan (her şey/ bütün) ve optic (gözlemek/ görmek) kelimelerinin birleşmesiyle oluşan "panopticon ", bütünü gözlemek/ her yeri gören (Bauman, Lyon, 2018, s.22) anlamına gelmektedir. Her yeri görmesi elbette ki yapının şeklinin belirleyicisidir. Panoptikon, birçok amaç için en kullanışlı şekil olan daire biçiminde tasarlanmıştır. Mahkûmların hücreleri, görsel ve sözel iletişimde bulunmaları engellenerek dairenin çeperinde sıralanmıştır. (Bentham, 1995, s.35) Gözetmen locasının olduğu gözetleme kulesi dairenin tam ortasına yerleştirilmiştir. Mahkûmun gözetim altında olabilmesi için hücrelerin aydınlık olması gerekir, bu da hücrelere bir pencere açılarak sağlanmaktadır. Mahkûmun görünürlüğüne karşısında gözetmenin görünmezliği konumlanmıştır. Locada gözetmenin olup olmadığının mahkûm tarafından anlaşılmasına mahal vermemek adına "bina dairenin iki çapıyla oluşturulmuş olan ve birbirlerini 90 derecelik açıyla kesen bölmelerle dörde ayrılmıştır." (Bentham, 1995, s.36) Her ayrıntısı incelikte düşünülen Panoptikon tasarımında en temel nokta, (Bentham'ın ifadesiyle) "etkili görünmeden gözetleme mekanizmasıyla birleşen gözetleyicinin merkezi konumudur." (Bentham, 1995) Merkezde olan gözetmen mahkûma göre karanlıktayken mahkûm gözetmene göre aydınlıktadır. Her daim hakkında bilgi edinilen mahkûm bilginin nesnesi, her şeyi gören ama kendisi görünmeyen gözetmen bilginin öznesidir. Bu da ortaya bir bilgi asimetrisi çıkarmaktadır. (Bauman, 1997, s.25) Panoptikon' da aydınlık ıslah için vardır. İstenilen, mahkûmu aydınlıkta tutarak gözetlemektir. Foucault' ya göre, "tam ışık altında olma ve bir gözetmenin bakışı, aslında koruyucu olan karanlıktan daha fazla yakalayıcıdır. Görünürlük bir tuzaktır." (Foucault, 2000, s.296) Panoptikon bu şekilde yeni bir iktidar fiziği/anatomisi yaratmaktadır. (Foucault, 2000, s.307) Hapishanelerde mahkûmu karanlığa hapsetmek şimdi yerini aydınlığa bırakmaktadır.

Panoptikon ve Biz

Panoptikon'daki gibi hücrelerde yaşayan numaralar aydınlık altında sürekli görülebilir durumdadır. Fakat şeffaf olan bu hücreler Panoptikon'daki gibi belirli bir mekânsal düzen

içinde değildir. Foucault'nun ifadesiyle Panoptikon' da "ne kadar kafes varsa, o kadar küçük tiyatro vardır, bu tiyatrolarda her oyuncu tek başınadır, tamamen bireyselleşmiş, yalnızlaşmış ve sürekli olarak görülebilir durumdadır." (Foucault, 2000, s.295) Mahkumlar hücrelerinde yalnızdırlar, diğerleriyle iletişime geçebilecek durumda değildir. Numaralar ise özel saatler de dahil olmak üzere içinde buldukları yaşam tarzının belirlediği şekilde birbirleriyle etkileşim ve iletişim halindedir. Aynı zamanda Tek Devlet'te, Panoptikon' un gözetleme kulesi de bulunmamaktadır. Panoptikon'un gözetleme gücü merkezde toplanmıştır oysa Tek Devlet bu gücü numaralar ve muhafızlar arasında dağıtmaktadır. Görünür olmak, her daim gözetim altında olmak zaten numaralar için olağandır, özümsemişlerdir de. *Biz'*de gözetleme kulesinin işlevi birçok kişiye yüklenmektedir, bu şekilde "gözetleme kulesi olmadan herkes kendi Panoptikon'unun da bekçisi olmaktadır." (Bauman, Lyon, 2018, s.74) Panoptikon' un gardiyanları yapı içinde mahkûmları denetim altında tutarken Tek Devlet'te de gözetimi sağlayan koruyucular/muhafızlar (Collins, 1996, s.354)³ her yerdedir. Koruyucular dışında da her numara diğerini storlar inmediği sürece gözetleyebilmektedir. Panoptikon' da mahkumların gardiyanları, gardiyanların ise -halk/insanlar tarafından denetlemesine" (Pease-Watkin, 2008, s.77)⁴ benzer şekilde Tek Devlet'te de herkes birbirinin gardiyanı olmuştur, ancak tek bir farkla: Panoptikon akıl hastalarının, suçluların yani daha çok "zapt edilmesi güç/dışlanmış (Bauman, Lyon, 2018, s.70, 74) olanlarla ilgili bir proje iken *Biz'*de Tek Devlet içinde yaşayanlar kişilerdir yani numaralardır. Burada numaralar hem gözetlenen hem de gözetleyen konumundadır. Şeffaf hücreler, ne zaman karşılaşılacağı belli olmayan, gölge gibi beliren koruyucuların işlerini rahatlatmaktadır. (Zamyatin, 2012, s.61)

Muhafızların ve numaraların birbirini gözetlemesinin yanında sokaklarda membranlar kullanılmaktadır. Bu cihazlar bütün konuşulanları kaydedecek ve muhafızlara bilgi sağlayacaktır. Tek Devlet sadece görme duyusunu değil duyma duyusunu da gözetim için kullanmaktadır. Davranışlardaki denetimi aşarak zihni denetim altına almak ister. Konuşma düşüncenin sözlere dökülmesi olduğundan numaraların düşündüklerine de sınırlamalar getirilmeye çalışılmaktadır.

Panoptikon' da amaç öncelikle gözetmen locasında kimsenin olup olmadığını bilmeyen mahkûmun zihnine "sürekli seni izliyorum" mesajını yerleştirip gözetimin taşıyıcıları olarak güç sahiplerinin hegemonyasını sürdürmeleridir. Aydınlik sayesinde mahkûmun psikolojisi tahrip edilerek gözetlenmeyi doğal bir hal içine sokar Panoptikon. Böylece bireylerde gücün istediği doğrultudaki eylemlerde bulunacak ve bunları otomatikleştirilecek, düzeni bozacak davranışlar engellenecektir. Benzer şekilde *Biz'*de her daim görünür olmak, yaşamın kaçınılmaz bir parçasıdır ve numaraların otokontrolü sağlamalarına, düzene uygun davranışları sergilemelerine yarayacaktır. Numaraların hem birbirlerine hem de muhafızlara sürekli görünürlüğünün en ciddi özelliği, bütün ile özdeşleşmelerini kolaylaştırması, onları buna isteklendirmesidir. (Amey, 2005, s.25) Çünkü numaralar, her bir hücrede kendilerini, onlara benzer olanı görmekte, bir bütünün yarattığı gücü hissetmelerine neden olmakta dolayısıyla bütünün parçası olmaya özendirilmektedir: "Yatağımın başucundaki sağlam, kristal çan çaldı: saat 7.00, kalkma zamanı. Sağımdaki ve solumdaki cam duvarlarda binlerce kere tekrarlanan kendimi, tüm odamı, elbisemi ve hareketlerimi görüyorum. Devasa ve güçlü bir bütünün bir parçası olduğunu görmek insanı diriltiyor." (Zamyatin, 2012, s.42) Aynanın, önünde duran bir şeyi yansıması gibi Tek Devlet'te numaralar birbirlerinde kendilerini

yansıtmalıdır. (Parrinder, 1973, s.23) Orijinallik ile eşitlik arasındaki negatif ilişki bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Panoptikon' un temel ilkesi ifade edildiği gibi gardiyanın görünmeden gözetlemesiyle mahkumların zihinlerinde bir manipülasyonla- her yerdelik hissi yaratarak- arzulan davranışların gerçekleştirilmesine dayanmaktadır. Mahkûmun zihnindeki dönüşüm istenilen düzenin devam etmesini sağlayacaktır. Tek Devlet'in yapısı da Panoptikon'a paralel bir şekilde işlemektedir. Numaraların her daim göz altında tutulması davranışlarının düzenlenmesine yardımcı olacaktır. Ancak Tek Devlet'in Panoptikon'dan farklılaştığı bir nokta vardır: Panoptikon' un mimari düzeni doğrudan mahkûmun zihniyle ilgilenmektedir. Mahkûmun fiziksel bir acı veya etkinlik dahilinde değişimiyle bağlantılı bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Oysa Tek Devlet sonraki başlıkta ele alacağımız bir uygulamaya sahiptir. Ruhun oluşumu ile ortaya çıkabilecek sapmaların engellenmesi, yok edilmesi ameliyatla gerçekleştirilecektir. Numaralara fiziksel bir müdahale olan bu yöntem, özgürlüğün, ruhun ve insanın feda edilişi anlamına gelmektedir.

İtaat, göz ve görmenin gücü vasıtasıyla elde edilmektedir. Hiçbir şeyin gizli kalmaması milyon hücreli organizmanın kusursuzluğunun bir unsurudur. Bentham'ın "gözetim altında tutulacak kişiler, onları gözetlemesi gereken kişiler tarafından ne kadar sürekli bir şekilde gözetimde tutuluyorsa, kurumun X amacına o kadar mükemmel bir şekilde ulaşılabilecektir." (Bentham, 1995, s:34) dediği gibi Tek Devlet'teki kusursuz düzen, Velinimet' in hegemonyası ancak her daim görmekle, gözetlemekle gerçekleştirilecektir. Burada seçimler bile bütün açıklığıyla yapılır, herkes herkesin verdiği oyu görür, bilir. D-503 gizliliği ve görünür olmamayı hırsızlıkla aynı anlamda kullanır: "Yarın Velinimet' in yıllık seçim günü. Yarın sarsılmaz mutluluk kalelerimizin anahtarlarını bir kez daha Velinimet' in eline temsil edeceğiz...Söylenene göre, eskiler seçimlerini hırsızlar gibi saklı yapmış. Hatta bazı tarihçilerimize bakılırsa seçim törenlerine çıkmadan önce yüzlerini maskelerle gizlerlermiş." (Zamyatin, 2012, s.143) D-503 için seçim günü tek milyon hücreli olmanın gururla gösterileceği gündür. Böyle bir yapının parçası olmak ve bunun herkes tarafından bilinmesi, "biz" olmak, üstünlük ve ihtişamın herkese gösterilmesi, bir meydan okumadır. Oy vermenin gizli yapılamaması daha önce ifade edildiği gibi gözetleyen ve gözetlenen ayrımının numaralar için bulanıklaştığının bir kez daha altını çizmektedir. Gözün her yerdeliği iktidarın ulu, yüce, ulaşılmaz, ilahi bir yapıya bürünmesine ve bu şekilde numaraların görünür olmayı içselleştirmesine neden olmuş, bundan hoşnut olmalarını sağlamıştır: "Birisinin seni, yapacağın en ufak bir hatadan, atacağın yanlış bir adımdan şefkatle koruyan dikkatli gözlerini üzerinde hissetmek çok hoş bir şey." (Zamyatin, 2012, s.74) Aynı isteklilik, teknolojinin hızla geliştiği ve gündelik hayatımızın her alanına sızdığı düşünülürse, bizler için yabancı olmadığı gibi normal, olağandır. Cep telefonları, bilgisayarlar, kameralar, kredi kartları vb. her hareketimizi kaydetmekte, bilgi nesnelere haline bizleri getirdiği ifade edilmektedir. Buna göre aslında bireyler olarak gündelik yaşantımızı özgür irademizle şekillendirdiğimizi ve teknolojik aletleri kullanmayanları tıpkı D-503'ün vahşilerin yaşamını akıl ve gerçek dışı görmesiyle eş tuttuğumuz düşünülmektedir. Güvenlik tehdidi bu araçları kullanma isteği uyandırmaktadır. Tehdidin yarattığı korku kişilerin sorgulamadan, iradi olduğunu düşündüğü şeyi yapmalarına sebep olabilmektedir. Görünürlük şimdi tuzak olmaktan çıkarak gönüllüğe dayanmaktadır. Gözetim, gündelik yaşamın bir parçası olmakta ve mekânın sınırlarını aşmaktadır. Dört duvar arasında yaşayan insan evinde mahremiyeti

sağladığını iddia etse de gözetim teknikleriyle kendini daima görünür kılmaktadır. Bu ise insanların kendi rızalarıyla büyük veri depolarının bir parçası olmalarına neden olmaktadır. Kullanılan gözetim teknikleriyle her bir kişi tıpkı *Biz'*deki numaralar gibi niceliksel, sembolik bir varlığa dönüştürülmekte ve yaptıkları her şey veri depoları için birer iz haline gelmektedir. Böylece iktidarın varlığını sürdürmesi için gerekli bilgi, iktidarın taşıyıcısı haline gelen kişiler tarafından kolayca sağlanmış olmaktadır.

*Biz'*in baş kahramanı D-503 İntegral denilen gemiyi inşa eden bir mühendis/matematikçidir. Mühendis/matematikçi olması, Tek Devlet'in mutlakiyetçiliğine, bireyselle, hayal gücüne ve duygulara karşı duruşuna, $2+2=4$ kesinliğine dayanan yapısına dikkat çekmek içindir. İntegral, başka gezegenlere giderek hâlâ ilkel özgürlük ortamında yaşayanları Tek Devlet'in matematiksel, sarsılmaz, öngörülebilir, belirlenmiş dünyasına dahil etmek amacıyla yapılmıştır. Gerçekte özgürlük dağıtma adı altında uygulanan strateji, *Biz'*de mutsuzlukla eş değer olan zararlı özgürlüğü bertaraf etme stratejisine dönüşmektedir. İntegral esasen ifade edilen amacının zıttı bir şekilde üretilmiş bir araçtır. Zira integral hayal gücü olmadan tasarlanabilecek, hayata geçirilebilecek bir yapı değildir. (McCarty, 1984, s.126) Teknoloji hayal gücünün kullanılmasıyla ortaya çıkmakta ancak hayal gücü ile savaşılmaktadır. D-503'ün ruhun oluşumunu fark etmeye başladığında gittiği doktorların birisi ameliyatı diğeri ise onun için hayal gücünün gerekli olabileceğini söylemiştir. (McCarty, 1984, s.127) İntegralin varoluşundaki ironik durum, doktorların konuşmasında net bir şekilde okuyucular tarafından görülmesini sağlamaktadır. Hayal gücü, insani olana atıfta bulunmanın yanında teknolojiyle olan bağıyla acımasızlığın illeti olmaktadır. Zamyatin'in ana tenkit noktası burada ortaya çıkmaktadır: makineleşmeye ve teknolojinin hayal gücü ile "*Biz*"deki ilişkisi. Makinelere ve teknolojiye tamamen bir karşı olma hali değildir, insanın makine olmaya yönelik tavrı ve teknolojinin hayal gücünü yok edici sonuçları, onun üstünde bir yer edinmesi problemlidir.

Tek Devlet'in baskıcı, denetleyici ideolojisini başlangıçta benliğinin parçası haline getirmiş D-503, bu stratejiyi yerine getirmeyi görev edinmiştir. Herkesin herkesle aynı, farklılığın kabullenilmez olduğu, hata yapma özgürlüğünün asla tanınmayacağı bu yapı onda o kadar içselleşmiştir. Tek Devlet'in gözünün her şeyi gördüğünün farkındadır ki başlangıçta bunun dışında bir hayat düşünemez: "Şöyle diyelim: bir kare, canlı, harika bir kare tahayyül edin. Onun kendisini, yaşamını anlatması lazım. Karenin aklına en son gelecek şey dört köşesi olduğunu söylemektir: çünkü bunu göremez, bu kendisi için çok alışılmış ve günlük bir şeydir. Hiç olmazsa pembe biletler ve bunlarla ilgili her şey: bu benim için dört köşenin eşitliğidir, ancak sizin için belki de Newton'un denkleminde daha zordur." (Zamyatin, 2012, s.30) D-503 başlangıçta sürekli görünür olmaktan memnundur, bu duruma karşı olumlu bir tavır geliştirmiştir; çünkü onu hatadan alıkoyacaktır. Yalnız Panoptikon'un mahkûmunda, D-503'ün sahip olduğu bu bakış mevcut değildir. Her ikisinde ortak olan bir şey varsa o da her daim görünür olmak, gözetim altında tutulmaktır. Foucault'nun iktidarın her yerde olduğuna dair söylemi "*Biz*"de paralel bir şekilde işlenmektedir. (Amey, 2005, s.28)

İktidar ve Özgürlük

Foucault eserlerinin genel olarak konusunun iktidar olmadığını belirtir. Amacını "insanların, bizim kültürümüzde, özneye dönüştürülme kiplerinin tarihini oluşturmak. Yapıtlarım, insanları özneye dönüştüren üç ayrı nesneleştirme kipi üzerinde durmuştur." (Foucault, 2016,

s:58) şeklinde ifade etmektedir.⁵ Anlaşılacağı üzere özneyi anlamlandırma süreci içinde Foucault iktidarı, iktidar-özne-hakikat arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Onun özne konusuna bu kadar önem vermesi özneleştirilmenin, bir kimliği dayatmak olarak manipülatif bir biçimde kullanılmasından ileri gelmektedir. (Keskin, 2015, s.18)

İktidar insanları baskı altında tutarken onların bedenlerini yönetmekte, onlarda kendi öznesini oluşturmakta, kimlikler empoze etmektedir. Beden üzerinde iktidarın yaratmış olduğu etki, ruhun bu doğrultuda devamlı bir şekilde oluşturulmasını sağlamaktadır: "Ruhun... var olduğunu, bir gerçekliğe sahip olduğunu, cezalandırılanlar üzerinde... uygulanan bir iktidar işleyişi aracılığıyla bedenin çevresinde, yüzeyinde, içinde sürekli olarak üretildiğini söylemek gerekir." (Foucault, 2000, s.67) Beden, iktidarın varlığının ve sürdürülmesinin bir aracı haline gelmektedir. İtaat ve düzen, bedenin kontrolü ve denetimi sayesinde. İktidar da bu şekilde yaşamın en ücra köşelerine kadar sızarak ilişkiler üzerinde belirleyici olmaktadır.

Foucault'ya göre özne olmak, "geleneksel, nerdeyse Descartesçi bir anlamda; yani insanın bir deneyimle kurduğu ve bu deneyimi kendi deneyimi olarak görmesini sağlayan bilinç ilişkisi demektir. Kimlik de insanların deneyimlerinin özneleri konumunda olduğunu kabul etmekten" (Keskin,2015, s.14) ileri gelmektedir. Kuşkusuz Foucault da iktidar ilişkilerinin kimlik üzerinde etkisi olduğunu farkındadır. İktidar ilişkilerinin görülmediği bir toplumun varlığından söz etmenin mümkün olmadığını düşünür. (Foucault, 2016, s.244) Fakat kimliklerin doğru veya yanlış olarak sınıflandırılması denetimin, tahakküm ve boyun eğmenin yolunu açmaktadır. "Yanlış/kötü/ hastalıklı" şeklinde etiketlenmiş bir kimliğe dahil davranışları gösterenlerin dışlanması, uzak durulması, ceza verilmesi, iyileştirilmesi gerektiği düşünülüyorsa ve bu tür uygulamalara maruz kalıyorlarsa, insanlar bazı davranışları yapmaktan çekinecek, kendilerini sınırlayacaklardır. "Doğru/iyi/normal" olan kimlik altındaki davranışları yapacaklar ve diğer kimliğin "yanlış" olduğuna inanacaklardır.

Biz'de de vahşiliğin, hayvansılığın sebebi; bilimselliğin olmayışı, hayal gücü ve özgürlüğün var oluşudur. Eğer siz hayvanlar gibi rastgele üriyorsanız, müziğinizin kaynağı esin ise siz vahşisiniz, "hastalık"lı olansınız. Tek Devlet'te hastalıklı olan kötüdür ve iyi olan numaralardır. Hasta olarak sınıflandırılmış bir kimlik için yapılacak şey onu dışlamak, tedavi veya yok etmektir. Oysa numaralar gibi görünen vahşiler, hastalıklarını saklayanlar bulunmaktadır ve muhalefet edecekleri, Tek Devlet'e direnecekleri günü beklemektedirler. Tek Devlet egemenliğini sürdürmek için bedeni denetim altına almakta, kendi "normal" ini dayatmaktadır. Kişileri belirli hareket tarzları içinde tutarak, yaşam döngülerini programlayarak, cinselliklerini denetleyerek, sürekli onları görünür kılarak numaralara dönüştürmüş, kendine özneler üretmiştir. Foucault'nun söylediklerine paralel bir şekilde Tek Devlet "temiz/mükemmel/normal" kimliğini bu pratiklerle zorla kabul ettirmektedir. D-503'ün ifadelerinde bunu görmek mümkündür: "Biz' Tanrı'dan, 'Ben' ise şeytandan geliyordu." (Zamyatin, 2012, s.134)

Biz tanrısal, mükemmel, hatasız, doğanın karşıtı, matematiksel ve makineleşmiş olanın; doğa ise şeytansı, rastgele, akıl dışı, vahşi, hayvani olanın temsilidir. Dolayısıyla doğa, makineleşmenin karşısında konumlanmakta ve kötülüğün, istenmeyeninin esası olarak görülmektedir. (Stableford, 2017, s.367; McCarty, 1984, s.126) Doğaya, doğal olana karşı

olumsuz bu peşin hükümler, I-330 ile aşkından önce D-503'in ağzından şu şekilde dökülüyordu: "Eskilerin okyanusları, aşıkların duygularını hoş tutmaktan öte bir amaç gütmekten kıyıları öylesine dövmeye bırakması, dalgalardaki milyonlarca kilogram metrelik gücü boşuna harcamaları kadar aptalcaydı bu. Oysa biz, dalgalarda boşa gidenleri alıp elektriğe dönüştürdük...Kudurmuş, köpüklü canavarı yakalayıp evcilleştirdik!" (Zamyatin, 2012, s.56) Onun için güzel; fayda sağlayan, rasyonaliteyi ortaya koyan şeylerde kendini açığa çıkarmaktadır. Numaraların ruhtan arındırılması onların estetik bilinçlerini ve sanat eseriyle karşılaşmanın sonucu yaşanan estetik deneyimi de ortadan kaldırmaktadır. Genellikle şiirlerde kullanılan bülbül ile gül arasındaki aşkın, feryadın tasviri olarak bülbülün ötüşü güzellikle anılırken D-503 bunu arsızlık olarak tanımlar. Çünkü artık şiir bile devletin amaçlarını gerçekleştirmek adına kullanılmaktadır. Demek ki şiir de fayda sağladığı için vardır burada.

Doğaya atfedilen özellikler *Biz'*de onun zamansal döngülerle olan ilişkisinden gelmektedir. Buna karşılık teknolojinin sağladığı mekanik yaşam, zaman üzerinde bir hakimiyeti getirmektedir. İşte *Biz'*deki kurgu da baskıcı bir zamansal düzenlemeyi yansıtmaktadır. Numaralar, belli davranışları içeren, periyodlara ayrılmış yaşamlar sürmektedir. Örneğin bir zil sesiyle hepsi aynı saatte uyanmaktadır (Zamyatin, 2012, s.24), dolaşmaya çıkmaktadır. Bu pratikler "bütün"leştirme için gerekli görülmektedir. Çünkü Tek Devlet, aynılaştırmak istemektedir ve bunun için zorunlu olarak dayatılan kimlik üzerinden özneyi ifade etmektedir. Oysa Foucault "eğer kendimizi kimlik sorununa göre konumlandırıcaksak, kendimizi biricikliğimizle konumlandırmalıyız. Fakat, kendimizle sürdürmemiz gereken ilişkiler kimlik ilişkileri değildir; bunlar daha ziyade, farklılaşma, yaratma, yenilik ilişkileri olmalıdır." (Foucault, 2015, s.282) diyerek buna karşı çıkar. Çünkü o, kişinin "biricikliği ile kendini konumlandırması" (Foucault, 2015, s.282) gerektiğini, aynılığın bıkınlık verici bir durum olduğunu savunur. Elbette ki kişiler birtakım kimlikler altında haz duyuyor, bu kimlikleri beğeniyor olabilir, Foucault'nun karşı olduğu bu değildir. O, bu kimliklerin ahlaki olarak bütün insanlar için uyulması gereken bir ilke şeklinde sunulmasını onaylamaz.

Yaratılan düzenli hareketler sistemi numaraların yaşamlarının en özel boyutuna kadar işlemiştir. Günde iki defa birer saatlik kişisel saate sahiptirler. (Zamyatin, 2012, s.22) Kişisel saatlerde özel zaman geçirebilir, marş eşliğinde yürüyüş yapabilir ya da İntegral' in götürmesi için bir şeyler yazılabilir. Aslına bakılırsa hala daha az da olsa bir tür bireysellik söz konusudur. (Alihodžić, 2017, s.124) Her numara kişisel saatte yapmak istediği farklı aktiviteleri seçebilir. Fakat bu tercihler ancak "Saat Tablet" in düzenlendiği zamanlarda mümkün olabilmektedir. Belirlenen saatlerde belirlenmiş eylemleri yapabildikleri kadar bireyselliğe sahiptirler.

Foucault 18. Yüzyıldan itibaren beden üzerindeki iktidar teknolojilerinde bir değişimin söz konusu olduğunu belirtmektedir: Disiplinci-Düzenleştirici mekanizma. Bu bağlamda cinsellik önemli bir konu haline gelmiş ve ön plana çıkmaktadır. Ona göre cinsellik, "iktidarın bedenler ve onların maddesellikleri, güçleri, enerjileri, duyuları ve hazları üzerindeki etkileri çerçevesinde düzene soktuğu en spekülâtif, en ideal ve en içsel öğedir." (Foucault, 2018, s.111) Cinsellik bir yandan disiplin, gözetim bir yandan da nüfus ile ilgilidir. Bu iki alanın kesişim yeri olmuştur: "anatomo-siyaset ile biyo-siyaset arasındaki birleşme noktası." (Foucault, 2016b, s.153) İktidar ilişkileri için de farklı alanlarda ve stratejilerde kullanılacak bir unsur

durumundadır. Buna koşut bir şekilde Tek Devlet egemenliğinin aktarımının bir aracı olarak cinsellikten yararlanmaktadır. Yukarıdaki paragrafta ifade edildiği gibi numaralar kişisel saate sahiptir. Ancak her ne kadar kişisel saat denmiş olsa da hiç de söylendiği gibi kişisel değildir. Sadece özel zamanlar için şeffaf hücrelerinin storlarını indirmelerine izin verilmektedir. Mahremiyetin sağlandığı düşünülse, hücrenin içi izlenilemese de cinsel aktivite başka şekillerde denetlenmektedir: Tek Devlet yaptığı testlerle numaraların cinsel aktivite zamanını belirlemektedir. Her numara partneriyle zaman geçirmek istediğinde devlete bildirmek zorundadır. Pembe koçanlar, iznin verildiğinin kanıtıdır. Bu koçanlar numaralar arasındaki ilişkinin kayıdır. Foucault'nun betimlediğine benzer şekilde düşünürsek disiplinci ve düzenleyici iktidar mekanizması *Biz*'de birbirine eklenmektedir. Cinsel aktivitenin saati, günü, kişilerin bilgisinin bildirimi; bir numaranın davranışının, duygularının ve bedeninin denetimi, bedenin faydalı güçlerinin eğitilmesi katı bir disiplinci mekanizmanın uygulanışı şeklinde düşünülebilir. Bütün bunlara ek olarak Tek Devlet daha ileriye giderek üremeyi de kontrol altına almıştır. Burada ise disiplinci mekanizmadan, "beden-insan odağından tür-insan"a (Foucault, 2002, s.248) yani düzenleyici iktidar mekanizmasına geçiş yapılmaktadır. Bu mekanizma nüfusun nasıl arttırılacağı, yönlendirileceği, doğum, uzun yaşama oranları vb. ile ilgidir. *Biz*'deki bu doğum kontrol uygulaması bir kitle olarak numaralar üzerinde uygulanmakta, bir bakıma düzenleyici mekanizmanın işletildiği öne sürülebilir.

Tek Devlet'te doğması istenilen çocukları devlet yetiştirir, aile mefhumu söz konusu değildir. Zira "*Biz*'de de Platon'un Devleti'ndeki gibi devlet ailenin yerine geçmektedir." (Collins,1996 s.355; Andre-Saint, 2003, s:288) Özel hayatın gizliliği ve korunması, evlenme, aile kurma ve çocuk yetiştirme hakları numaraların ellerinden alınmıştır. Toplumsal cinsiyet Tek Devlet'in biçimlendirmesi altındadır. Özel ve kamusal alan ayrımı ortadan kalkmış, kamusal alanın her tarafın kamusalıyla çevrelendiği görülmektedir. Cinsellik, üzerinden gerçekleştirilen baskı yoluyla kişisel ilişkilerin sekteye uğratılması, Tek Devlet'e bağlılığın perçinlenmesi için bir strateji (sosyal kontrol aracı) (Alihodžić, 2017, s.120) olarak kullanılmaktadır. Bahsedilen iktidar mekanizmalarıyla üst düzey verimin alınacağı, zihinlerine kodlanmış düzen ve hareketlerin dışına çıkmayan, ona bağlı kalan, cinsiyet açısından yansızlaştırılan makine insanlar yaratma amacı gerçekleştirilmeye çalışılır. Kişilerin birbirleriyle bağ kurmasına izin vermeyen Tek Devlet numaralar için cinselliği bir yandan biyolojik bir işlevi yerine getirme olarak kodlar. Zira duygular numaraların görevlerini yerine getirmesinde önleyiciler oldukları için yok edilmelidir; olmuyorsa istenilen doğrultuda yön vermelidir. Mutlulukla bağlantılı olan kıskançlık da bu şekilde Tek Devlet'te alt edilen bir duygudur: "Saadet ve kıskançlık mutluluk adı verilen kesrin pay ve paydasıdır... Şu kesin: artık kıskançlık için hiçbir neden kalmadı, kesrin paydası sifıra indirgenmiştir, kesir harika bir sonsuzluğa dönüşür." (Zamyatin, 2012, s.31) Yalnız kıskançlığın yok edilmesi, numaraların birbirlerine karşı davranış şekillerinin belirlenmesinde etkisi olması bakımından önem taşımaktadır. Çünkü "her numara diğer numaralar üzerinde -bir cinsel ürün olarak- hak sahibidir." (Zamyatin, 2012, s.30-1) ilkesine göre birbirlerini Tek Devlet'in onlara yaptığı gibi nesneleştirilebilmektedirler. Bundan rahatsızlık duymayan D-503, eski insanların cinselliğini rastgele, hayvani bulur. Eskilerin, Tek Devlet'teki Annelik ve Babalık Standardı olmadan yaşamaları, çocuklarını kendilerinin yetiştirmesi ona göre gerçek dışıdır. Fakat başlangıçta kahramanımız kontrolsüz cinsel aktiviteyi kabullenemese de romanın sonunda kendisinden hamile olan partneri O-90'ın Yeşil Duvarın arkasına, hapishanevari yaşamdan kaçmasını sağlar. Bu kaçış gerçekte tek başarıya

ulaşan eylemdir romanda. (Mikesell, Suggs, 1982, s.99) Ne D-503 kendi başına içindeki kaostan kurtulabilmiş ne de I-330 ve grubu emellerine ulaşmıştır.

Zamansal baskı, Tek Devlet'in matematiksel, kusursuz düzenin bir gereği durumundadır. Çünkü D-503'ün ifadesiyle "Tek Devlet'in çizgisi düz çizgidir. Büyük, ilahi, şaşmaz, bilge bir düz çizgidir, çizgilerin en bilgesidir..." (Zamyatin, 2012, s.12) Zamana, davranışlara, kişilere getirilen kısıtlamaların hepsi bu düz çizginin gerçekleştirilmesi amacına dayanmaktadır. Eğri olan yani sapmalara sebep olan hiçbir şeye izin verilmemelidir. Tek Devlet'in en büyük korkusu, sapmaların nedeni olan ruhun oluşumudur. Ruh, kişinin durumu kritik etmesine, anlamlandırmasına, farklı olanı analizine ve alternatifleri değerlendirmesine yönlendirecektir. Kişi öncelikle düşünce özgürlüğünün farkına varacak ve ona ihtiyaç duyacaktır. Tek Devlet'te buna yer yoktur. Hayal gücü, duygu, aşk, aile; bunların hepsi düz çizgiyi eğri, homojen olanı heterojen yapacaktır. Dolayısıyla özgürlük yoksa hak da yoktur.

İktidar ve özgürlük arasındaki ilişkiyi Foucault, bir karşıtlık şeklinde yorumlamaz: Çünkü ona göre "her toplumsal alanda iktidar ilişkilerine rastlanıyorsa, bunun nedeni her yerde özgürlüğün de olmasıdır." (Foucault, 2016, s.75, 236) Özgürlüğün olduğu yerde iktidarın ve aynı zamanda direnişin olabileceğini belirtir. Özgürlüğün olmayışı iktidarı da ortadan kaldıracaktır. (Foucault, 2016, s.236) Özgürlük-iktidar ontolojik bakımdan birbirini var eden unsurlardır: "bu oyunda özgürlük, iktidar uygulanmasının koşulu (hem iktidarın işleyebilmesi için özgürlük olması gerektiğinden iktidarın ön koşulu; hem de özgürlük iktidardan tümüyle arındığında iktidar ortadan kalkacağı ve onun yerini salt ve basit şiddet zorlaması alacağı için iktidarın desteği) olarak görülecektir." (Foucault, 2016, s.75) Buradan hareketle *Biz* eserine bakıldığında dar kapsamlı da olsa bir özgürlük alanı bulunduğu düşünülebilir. Numaraların tek bir milyon olarak her gün aynı saatte kalktığı, uykuya daldığı, aynı şekilde giyindiği, hareket ettiği bir tablo sergilenirken öte yandan hastalık olarak tanımlanan hayal gücünün oluşması ile karşılaşılır. *Biz'*deki hayal gücü-özgürlük-mutluluk ilişkisiyle aslında Foucault'nun iktidar ve özgürlük arasında bahsettiği o özgürlük alanına yer açıldığı söylenebilir. Çünkü romanda D-503 partneri I-330 ile Antik Ev'de buluşur. Burası eski, numaraların hücreleri gibi şeffaf, camdan olmayan, müzeye benzeyen bir yapıdır. En önemlisi de Antik Ev, Yeşil Duvarın arkasına, Tek Devlet'in vahşiler dediği isyancı grubun yaşadığı bölgeye gitmek için gizli bir geçide sahiptir. Romanda özgürlüğe yani isyana açılan kapıdır aslında. Aynı zamanda geçmişten kalan bir hatıralar bütünüdür. Yasaklanan yiyecek ve içeceklerin, kıyafetlerin, kişisel bakımın kullanımının devam ettiği bir yerdir. Bütün bunlar numaralara zarar verecek şeylerdir ki bu Tek Devlet'e zarar vermekle aynı anlama gelmektedir. Tek Devlet'in kurtulmak, yok etmek istediği geçmiş, (Sarcey-Riot, Bouchet, 2003, s.136) eski olan Antik Ev'de, orada durmaktadır. D-503'ün söylemlerinde geçmiş; aptallık, çirkinlik, aşağı vb. nitelemelerle olumsuz bir şekilde betimlenmektedir.⁶ Bu ise Antik Ev-Tek Devlet ikiliği ile geçmiş-gelecek, vahşi-uysal, duygu-akıl zıtlığını yaratmaktadır. Elbette ki numaralar için istenilen, Antik Ev'in temsil ettiği, "mephi"lere (isyancı grubu) götüren tasavvur değildir.

Foucault'ya göre iktidar için direniş ona mündemiçtir: "İktidarın olduğu her yerde direnme vardır; ancak ya da daha doğrusu bu yüzden- direnme hiçbir zaman iktidara göre dışsal bir konumda değildir...İktidar ilişkileri, bir direnme noktaları çokluğu uyarınca var olabilir...Bu direnme noktaları, iktidar şebekesinin her yanında mevcuttur." (Foucault, 2018, s.71) Tek

Devlet, direnişi yani ötekini "mephi"leri var etmiştir. Buna uygun olarak bir tarafta fanusun içinde Tek Devlet'in yönetimi altında içerisi, diğer tarafta ise Tek Devlet'ten, kusursuz düzenden Yeşil Duvar ile ayrılmış vahşilerin/ötekilerin olduğu "dışarı" vardır. Yeşil Duvar, özgürlük ve özgürlüğün yokluğu, makine ve kişi ikiliğini belirginleştiren, ayıran çizgidir. (Burns, 200, s.82; Andre-Saint, 2003, s.290) Numaraların, her daim görünür kılınarak içeride kalmaları istenmektedir. Ötekiler yani direniş hareketi olan "mephi"ler özgürlükten yoksun numaraların/bizin karşısında vahşi, hayvani, akıl dışı olan olarak imlenir. (Walker, 1987, s.122) Tek Devlet ve Mephiler arasında yaratılan bu karşıtlık, Yunan mitolojisi ile bağlantılı olarak yorumlanmaktadır. Apollon, "aydın, durgun, ölçülü gücü, varlığı akılla anlama ve akıl yetisine dayanan yöntemlerle biçimlendirme gücü ve yeteneği" (Erhat, 1999, s.44) iken Dionysos "topraktan fışkıran bitkileri ve bu bitkiler arasında insanı en çok etkileyenleri, yaşamına yön verenleri simgeler." (Erhat, 1999, s.95) İnsanın doğanın gizemlerine vakıf olmasını sağlaması, doğaya yönelmiş bir tanrı olarak Dionysos'un gerçek gücüdür. Doğanın sırlarını bilmenin yolu da esriklikten geçmektedir. O halde bir coşkunluk, taşkınlık halinin sebebi olması bakımından Dionysos, Apollon'un zıttı bir şekilde insanın mantıksal olandan uzaklaşmasının, ayrılmasının bir tezahürü durumundadır. Biz'de Apolloncu olan Tek Devlet, Dionysosçu olan ise Mephilerle karşılanmaktadır. Hegel'in terminolojisiyle (Apollon/Tek Devlet) "tez" kabul edildiğinde (Dionysos/Mephi) "antitez" olacaktır. (Andre-Saint, 2003, s.290)

Tek Devlet'e ötekilerin sızması, içeridekilerin dışarıdakiler gibi olmaması için gözetim her daim ve her yerde mevcut kılınmaya çalışılmaktadır. Yine de düzeni bozmak isteyenler ortaya çıkmaktadır. Çünkü Foucault'nun dediği gibi "iktidar ilişkisinin özünde yatan ve onu devamlı kıskırtan etken, istencin boyun eğmeyişi ile özgürlüğün inadıdır." (Foucault, 2016, s.76) Tek Devlet'in hayal gücünü dolayısıyla özgürlüğü ortadan kaldırma çabaları söz konusu olsa da ruhun oluştuğu görülmektedir. Tek Devlet, sonunda bu inattan kurtulmanın yolu olarak gördüğü bir yöntem bulmuştur: Görünürlükle sağlanan bilgiyle Tek Devlet hayal gücü hastalığına yakalanan numaraları ameliyat ile yine teksesliliğin içine dahil edecektir. Numaralar düşüncelerini gizleyebilir durumdadır ve bu da Tek Devlet'e karşı direniş tehdidini her zaman geçerli kılmaktadır. Bu tehdidin bertaraf edilmesi için gözetim tek başına yeterli değildir. Eğer bir numarada ruh oluştuysa yani hayal gücü hastalığına yakalandıysa, numaraların içinde beliren çatışmadan kurtulması, tekrar makine olması, bireyin iradesinin yerine Tek Devlet'in iradesinin geçerli olabilmesi için "ameliyat" edilmelidir. D-503, I-330'un onu sürüklediği isyan grubu ile karşılaştığında içerisi-dışarı ikilemiyle yüzleşir, bir seçimin eşliğindedir. Hem de bu ikilem onun benliğinde I-330'un temsil ettiği hayal gücü, İyiliksever'in karşılık geldiği akıl çatışmasının ifadesidir. (Mikesell, Suggs, 1982, s.94) İki seçenek arasında kalmak ona acı vermektedir ancak romanın sonunda ameliyat edilir ve âşık olduğu, onu isyana sürükleyen I 330'un infazını izler. Ameliyattan sonra duygulardan yoksun olan D-503, tekrar Tek Devlet ile bütünleşebilecektir, artık arada kalmak yoktur, çünkü seçim yoktur. Numaraların öz farkındalığa sahip olması, muazzam bütünlüğün bir parçası olmasının yarattığı etkinin ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Numaralar bireyleşirse Tek Devlet düzeni bozulur. Tıpkı Platon'daki gibi Zamyatin'in Biz' inde de beden ile devlet arasında uyum mevcuttur. (Collins, 1996, s:357)

Tek Devlet her yerdeliğini gözü ve kulağıyla sağlamakta ama bu yine de hayal gücünün oluşumunu, ona karşı direnişi ortadan kaldırmamaktadır. Tek Devlet düşmanları sonunda

cerrahi bir müdahale ile yok edilmelidir. Koruyucular ve ameliyat yoluyla yani “el”i ile baskıcı yaşam biçimini var etmek ve bunu doğallaştırmak amacındadır. (Çoban, 2008, s.112) Bireylerin ruhsal ve fiziksel gelişimini, sağlığını denetim altında bu şekilde tutmaya çalışmaktadır. Bütünü, bizi ortadan kaldırma eylemleri, infazlar herkesin gözü önünde yapılır. Velinimet infazcıdır, makinenin kolunu çeker ve suçlunun bedeni atomlarına ayırır. Düzeni bozanları yani “öteki”yi cezalandırarak numaraların Tek Devlet’in normlarının içinde kalmasını sağlamaya çalışır. Hem yönetici, düzen sağlayıcı hem yargulayan ve cezalandıran rolünü üstlenir. Tek Devlet’teki yaşamın ve ölümün, her şeyin gücü ile donatılmıştır. Tek Devlet’in iradesi, aklı onda somutlaşmaktadır. Aslında öteki, iktidarın ihtiyaç duyduğu şeydir. Çünkü infazlar, herkese gelecekte başlarına neler gelebileceğinin bir provasıdır. Tek Devlet’te infazlar, numaralara “eğer öteki gibi olursanız sonraki sizsiniz” mesajını verir ve bu korkuyla numaraları direnmekten uzaklaştırarak belirlediği sınırlar dahilinde yaşamaya, itaat etmeye yönlendirir.

Sonuç

Zamyatin “Yaşayan bir edebiyat dünün saatine veya bugünün saatine göre değil, yarının saatine göre yaşar. (Zamyatin,1923) derken bunu “Biz” eseriyle somutlaştırmaktadır. Biz ile distopyaların daha iyi bir dünya yaratma misyonu (Vieira, 2017, s.23) üstlendiğini; bunu da totaliter, sorgusuz sualsiz itaat bekleyen ve bunu gerçekleştirmek için teknolojiyi kullanan bir yapıyı hicvederek yaptığı görülmektedir. Biz ile arzuladığı B.F. Skinner’ın dediği gibi “kaçınmamız gereken yaşam biçimlerini göstermektir”: (Claeys, 2017, s.158) Totaliterliğin bilimsellik ve teknolojik ilerleme ile birleştiğinde özgürlüğün yok oluşu ve itaatin ortaya çıkışı.

Zamyatin’in çizdiği tablo “Biz”leştirilmeye çalışılan insanın gözetim teknikleriyle insanlığının ve doğallığının, iradesinin yok edilme süreci gösterilmektedir. Bu süreç; insani olanın ölümünün duygunun, iradenin, özgürlüğün, mahremiyetin, özel alanın ve hakların kaybı ile eş değer olduğunu, görünüşte insan olan makinelerin ortaya çıkışını gözler önüne sermektedir. Gözetim, Tek Devlet’te mutluluğun, bireyselliğin, sevginin/duyguların, ruhun ve özgürlüğün karşısında kullanılan en etkili araçtır. Matematiksel düzen için engeller olan bu unsurlar denklemlerdeki sapmalardır. Cinselliğin de Tek Devlet’in çizgisinde eğrilik yaratmaması için denetim altına alınması ki yaşamın her bir parçasının düzenlenmesinin insanın kendi elinden alınmasını gerektirmektedir. Biz’deki yaşamın, düzenin her alanına yayılmış olan gözetim durumuna ve günümüz insanın görünür olma ve bilinme isteğine karşı bir uyarıda bulunduğu söylenebilir. Mekânsal anlamda ne Panoptikon’ un hücrelerinde ne de Biz’in şeffaf, cam evlerinde yaşanmaktadır. Ancak mahremiyetin, bireyselliğin yakalandığı düşünülse de insanlar yaşamlarını sosyal medya ağları, televizyon, internet vb. Biz’deki gibi şeffaflaştırmaktadır.

“Biz” in bizlere aktardığı dünyanın Bentham’ın Panoptikon tasarımından izler taşıdığı hatta onun stratejisini bir adım ileriye giderek kullandığı iddia edilebilir. Panoptikon’daki her yerdelik hissi Zamyatin’in Biz’de söylemek istediklerinin temelini oluşturmaktadır. Her yerdelik numaraların istenilen düzene ulaşılmasının, gücün bir aracıdır. Zamyatin Panoptikonvari hapishaneyi farklılaştırarak bir kente uygular. Bu kentte her şey Tek Devlet’in normlarıyla yerine getirilmekte ve bunun normal olduğu herkes tarafından kabul edilmelidir. Cam fanusun ötesindeki yeşil sonsuzluk istenmeyen, kötü olandır. Foucault’nun iktidar ve direniş arasında kurduğu ilişki Biz’de cam fanus ve yeşil sonsuzluk arasındaki ikilikle

yanıtılmaktadır. Bu, Hegel'in tez-antitez karşıtlığı üzerinden de anlaşılabilir. Cam fanus içinde egemenliğini sürdüren Tek Devlet'in bilim ve mekaniğin kullanımının ne gibi sonuçlar doğurabileceği açıklanmaktadır. Günlük yaşama sızan gözetim stratejileri bireyin rolünü belirlediği gibi hakların, özgürlüklerin ve mahremiyetinin de sınırlarını tayin etmektedir.

Kaynakça

- Alihodžić D. (2017). Gendered Dystopia: Gender Politics In Yevgeny Zamyatin's *We*. *DHS* 2, 111-140
- Amey, D. M. (2005). Living Under the Bell Jar: Surveillance and Resistance in Yevgeny Zamyatin's *We*. *Critical Survey*, Vol. 17, No 1, 22-39
- Andre-Saint, P. (2003). Zamyatin and Rand. *The Journal of Ayn Rand Studies*, Vol. 4., No. 2., 285-304
- Bauman, Z., Lyon, D. (2018). *Akışkan Gözetim* (Çev. E. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bentham, J. (1995) Panopticon or The Inspection-House, <https://nissenbaum.tech.cornell.edu/papers/panopticon.pdf>
- Bentham, J. (1995) Panopticon or The Inspection-House, https://www.ics.uci.edu/~djp3/classes/2012_09_INF241/papers/PANOPTICON.pdf
- Bentham, J. (2008). *Panoptikon Gözün İktidarı* (Çev. Z. Özarlan). İstanbul: Su Yayınları
- Burns, T. (2000) Zamyatin's *We* and Postmodernism. *Utopian Studies*, Vol 11, No 1, 66-90
- Claeys, G. (2017). Distopyanın Kökenleri: Wells, Huxley ve Orwell. *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı* (Haz. G. Claeys), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 3-35
- Collins, C.(1996). Zamyatin, Wells and The Utopian Literary Tradition. *The Slavonic and East European Review*, Vol 144, No 103, 351-360
- Çoban, B. (2008). Gözün İktidarı Üzerine. *Panoptikon: Gözün İktidarı*. İstanbul: Su Yayınevi, 111-138
- Foucault, M. (2000). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev. M.A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi
- Foucault, M. (2016). Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı. *Özne ve İktidar-Seçme Yazılar 2* (Çev. I. Ergüden & O. Akınbay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Foucault, M. (2016). Özne ve İktidar. *Özne ve İktidar-Seçme Yazılar 2*(Çev. I. Ergüden & O. Akınbay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Foucault, M. (2016b). İktidarın Halkaları. *Özne ve İktidar-Seçme Yazılar 2*(Çev. I. Ergüden & O. Akınbay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Foucault, M. (2015). Michael Foucault, Bir Söyleşi: Cinsiyet, İktidar ve Kimlik Siyaseti. *İktidarın Gözü-Seçme Yazılar 4* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Foucault, M. (2002). Toplumunu Savunmak Gerekir. (Çev. Şehsuvar Aktaş) İstanbul:YKY
- Foucault, M. (2018). *Cinselliğin Tarihi* (Çev. H. U. Tanrıöver). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- Keskin, F. (2015). *Özne ve İktidar*. (Michel Foucault, *Özne ve İktidar İçin Sunuş*), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 4. Basım
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*. (Çev. A. Galip). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık
- McCarthy, P. (1984). Zamyatin and The Nightmare of Technology (zamyatine et le cauchemar de la technologie), *Science Fiction Studies*, Vol. 11, No. 2, 122-129
- Mikesell, L.M., Suggs, C.J.,(1982) Zamyatin's We And The Idea Of The Dystopic. *Studies in 20th&21st Centruy Literature*, Vol. 7., Issue 1, 89-102
- Orwell, G. (1946). Review of "WE" by E. I. Zamyatin, https://orwell.ru/library/reviews/zamyatin/english/e_zamy
- Parrinder, P. (1973). Imagining The Future: Zamyatin and Wells. *Science Fiction Studies*, Vol 1. No1., 17-26
- Pease-Watkin, C. (2008). Bentham'ın Panoptikon'u ve Dumanout'un Panoptique'i. *Panoptikon: Gözün İktidarı* (Çev. B. Çoban). İstanbul: Su Yayınevi, 77-86
- Sarcey-Riot M., Bouchet T., Picon A. (2003). *Ütopyalar Sözlüğü*. (Çev. Turhan Ilgaz). İstanbul: Sel Yayıncılık
- Stableford, B. (2017). Ekoloji ve Ütopya. *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı* (Haz. G. Claeys). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 359-390
- Tandaçgüneş N. (2009). *Ütopya- Antikçağ'dan Günümüze Mutluluk Vaadi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Werret, S. (2008). Potemkin ve Panoptikon: Samuel Bentham ve On sekizinci Yüzyıl Rusya'sında Mutlakiyetçi Mimari. *Panoptikon: Gözün İktidarı*. (Çev. B. Çoban & Z Özarlan). İstanbul: Su Yayınevi, 87-110
- Walker, M.J. (1987). Totalitarian and Liminal Socities in Zamyatin's "We". *Mosaic: Interdisciplinary Critical Journal*, 20 (1), 113-127
- Vieira, F. (2017). Ütopya Kavramı. *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı* (Haz. G. Claeys), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 3-35
- Zamyatin, Y. (2012). *Biz*. (Çev. S. Arıkan & F. Arıkan). İstanbul: İthaki Yayınları
- Zamyatin, Y. (1923). On Literature, Revolution, Entropy and Other Matters, https://iamyouasheisme.files.wordpress.com/2009/07/zamyatin_essay.pdf

Açıklamalar

1. "Organik kimya, canlı ve ölü madde arasındaki çizgiyi çoktan yok etti. İnsanları canlı ve ölü olarak ayırmak bir hatadır: Bir tarafta ölü-canlı insanlar bir de canlı-canlı olan insanlar vardır. Ölü-canlılar da yürür, yazar, konuşur, hareket eder. Ama hata yapmazlar; sadece makineler hata yapmaz, ve sadece ölü şeyler üretirler. Canlı-canlılar ise sürekli hata içindedir, araştırma, sorgulama, ıstırap içindedir." (Zamyatin, 1923)
2. Burada Foucault Panoptikon' un işlevini yerine getirmesi açısından bir niteleme olarak harika sözcüğü anlaşılmalıdır. Foucault'un Bentham'ın Panoptikon' unu desteklediği düşünülmemelidir.
3. Biz'in Muhafızları ile Platon'un Devlet adlı eserinde bahsettiği koruyucular sınıfı karşılaştırılmaktadır: "Platon'un Koruyucuları, Wells'in Samuray'ı ve Zamyatin'in Khraniteli (Muhafızları) arasında bir paralellik kurmak eğilimi vardır. Fakat bunların işlevleri farklıdır. Platon ve Wells'in koruyucuları devleti herkesin yararına bilimsel olarak yönetmek için gerekli istihbarata sahip, seçkin devlet memurlarıdır. Zamyatininkiler ise yalnızca polistir, koruyucu melekler olarak bireyi kendi günahlarından ve devleti ayaklanmadan korur ve dolayısıyla herkesin birliğini ve uyumunu teşvik eder." Collins, 1996:354)
4. "Hangi amaçlara uygulanırsa uygulansın planın bir diğer önemli avantajı, özellikle en şiddetli ve en zorlayıcı amaçlara uygulandığında bile, gardiyanın veya müfettişlerin her türlü astın ve hizmetkarın, mahkumlar ve denetim altında tutulacak diğer kişiler gibi, baş gardiyan veya müfettişlerin aynı karşı koyulamaz kontrolleri altında olmasıdır." ; "... bütün kamu kurumlarında olması gerektiği gibi, bu kurumun kapıları da -dünya mahkemesinin büyük açık komitesine- meraklılara ardına kadar açık olacaktır." (Bentham, 1995)
5. "Benim sorunum her zaman için, başlarken de belirtmiş olduğum gibi özne ile hakikat arasındaki ilişki oldu...Dolayısıyla, bilgi-iktidar problemini getirmem böyle oldu. Bilgi-iktidar sorunu benim açımdan temel sorun değil, sadece özne ile hakikat oyunları arasındaki ilişkiler sorununun analizinin bence en kesin biçimde yapılmasını sağlayan araçtır." (Foucault, 2016, s.233)
"Benim öğrenmek istediğim, öznenin, hakikat oyunları, iktidar pratikleri vb. belli pratikler üzerinden kendini şu ya da bu biçimde, deli özne ya da deli olmayan özne, suça eğilimli özne ya da suça eğilimli olmayan özne olarak nasıl kurduğuydu." (Foucault, 2016, s.233-4)
6. "Antik çağdaki insanların acınası hücre psikolojini o garip ve şeffaf olmayan evlerinin yaratmış olması mümkündür." (Zamyatin, 2012, s.28)
"...aynen vahşi hayvanlar gibi rastgele çocuk doğurdular..." (Zamyatin, 2012 s.23)
"Yarın sarsılmaz mutluluk kalelerimizin anahtarlarını bir kez daha Velinimet' in eline teslim edeceğiz. Tabii bunun eskilerin -gülmeden söylemesi zor- sonucunu dahi bilemedikleri düzensiz, örgütsüz seçimlerine hiç benzemediğini söylememe gerek yok...Söylenene göre eskiler seçimlerini hırsızlar gibi gizli saklı yaparmış..." (Zamyatin, 2012, s.:143)